Beknopte prosodia der Nederduitsche tael

Johan Michael Dautzenberg

bron
Johan Michael Dautzenberg, *Beknopte prosodia der Nederduitsche tael*. Peeters, Antwerpen 1851

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/daut002bekn01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

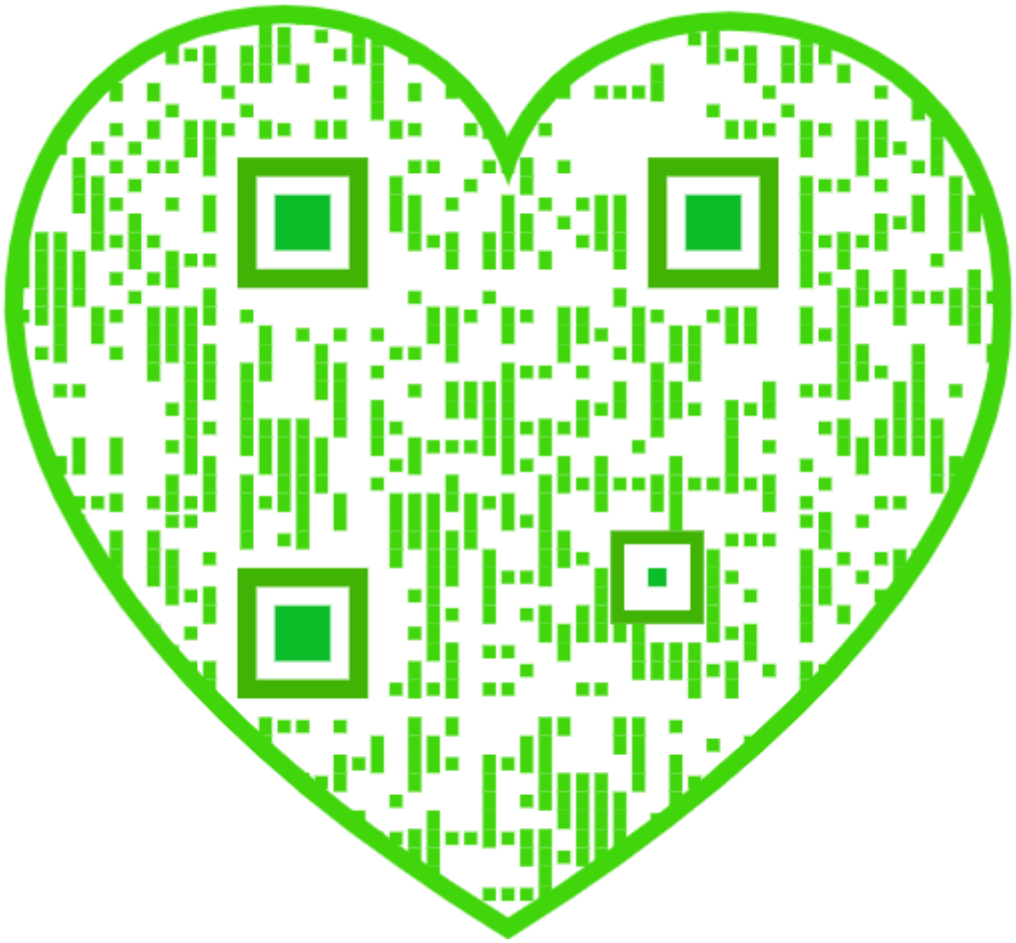

Voorbericht,

De metrische verzen vonden tot hiertoe weinig liefhebbers in de Nederlanden. De bekroonde Prosodia des geleerden Kinkers, op een valsch stelsel gegrond, heeft zoo veel onheil gesticht, als de onzalige proeven, die doordat verkeerd systeem in 't leven geroepen werden.

Eene Prosodia mag zich nimmer verwyderen van de eigenaerdige en natuerlike uitspraek des volks. Wie metrische verzen leest, moet niet verplicht zyn, de tael te verwringen, of vooraf het schema des dichters in 't geheugen te hebben. De lange silben moeten eenvoudig lang, d[e] korte, kort gelezen worden. De wankende silben, die in grooten

getalle zyn, moeten zoodanig geplaetst worden, dat zy in t' vers niet meer wankend, maer wel bepaeldelik lang of kort zyn. *Dat is de geheele kunst;* wie verzen schryft, behoeft die kunst te kennen; hy, wie ze leest, niet.

De studie der nederduitsche prosodia zal veel bydragen tot de zoetvloeijendheid der verzen; het is te wenschen, dat die studie ernstiger behandeld worde.

Ook is het te hopen, dat de kleingeestigheid weldra zal verdwynen, die onze tael eene ondergeschikte rol wil doen spelen. De nederduitsche tael is zoo goed als de hoogduitsche geschikt tot het overgieten der grieksche en latynsche schryveren in hun eigenaerdig metrum. Ja, het moet ook van onze tael bewaerheid worden, wat een Engelschman van de hoogduitsche zegt: Zy is de algemeene vorm, waerin alle doode en levende talen gegoten worden, zonder dat zy iets van *hunne* verschillende eigenaerdigheden verliezen.

Dit schreef ik in 1848, toen ik deze *prosodia naer Heyse* met noodige veranderingen en aenmerkingen op onze neduitsche sprake toepaste.

Indien ik eenige dichters tot de grondigere studie der prosodie overhale door 't tegenwoordige beknopte boekjen, dan ben ik genoeg beloond voor myne moeite.

DE SCHRYVER.

Elsene, 1851.

[Beknopte prosodia der Nederduitsche tael]

De dichtkunst (poëzie), die gelyk iedere kunst de schoonheid tot hoofdwet heeft, kan haer doel alleen maer bereiken door de overeenstemming des inhouds met de vorm. De vorm der dichtkunst (de sprake) moet daerom ook schoon, d.i. naer de kunst gebouwd zyn. om aen den inhoud te beäntwoorden. Die kunstmatige regeling der sprake wordt ten volledigste bereikt door de versmaet (Rhythmus).

Onder versmaet verstaet men gewoonlik elke beweging, die zekere tydverdeeling volgt, of de daerstelling des tydgangs door geregelde zinlike teekens. De Rhythmus is daerom niet aen de sprake gebonden, hy kan ook door bloote bewegingen (b.v. in het dansen, gaen) voor het gezicht, of door eenvoudige toonen (b.v. in het geluî eener klok, in den schal van dorschen, roeyen, smeden, in den maetgang der muziek, enz.) voor het gehoor, ja, in den polsslag zelfs voor het gevoel tastbaer worden.

In de spraek bestaet *de Rhythmus in eene evenmatige verhouding der spraek-elementen* (silben) *naer derzelver uitweiding in den tyd* (tydduer) en *naer den graed van derzelver toon,* waerdoor het zinlike gedeelte der sprake geregeld, en hare welluidendheid verhoogd wordt.

Daer deze Rhythmus aen bepaelde regels gebonden is, zoo heet men de *poëtische rede* of *schryfwyze de gebondene,* de *prozaïsche* daerentegen de *ongebonde rede* of *schryfwyze.*

AENM. Niet alle talen vermochten door echten Rhythmus aen hunne poëtische

rede de volle schoonheid te geven. De Hebreeuwen b.v. zagen in hunne gedichten slechts op eenen *redekundigen welklank* en op den parellelismus der denkbeelden, bestaende in de herhaling van gelyke of overeenstemmende gedachten met veranderde uitdrukking. B.v. Zoo hy spreekt, zoo geschiedt het; zoo hy gebiedt, zoo staet het daer (DAVID). De noordsche volken Europaes vergenoegden zich ten deele met het *stafrym* of de *allitteratie,* door welker middel woorden met dezelfde aenvangletter aen het hoofd, of ook op andere plaetsen in de regels geplaetst werden. - Andere volken, zoo als de Italianen en Franschen, bedienen zich, daer de natuer hunner talen slechts eenen onvolmaekten Rhythmus toelaet, van den *gelykklank* of het *rym* aen 't einde der verzen. - De hoog- en neêrduitsche talen vereenigen met echten Rhythmus gewoonlik nog het rym, ja, somwylen nog de allitteratie, b.v.

LiefdeLonken, Liefdevuer,
LiefdeLachjens aLLerwegen,
Liefdevonken aLs ik gLuer
TintLen Lief my tegen, etc.

De aenwending van den Rhythmus op de tael vooronderstelt noodwendiger wyze eene tydverhouding der silben naer lengte of kortheid, welke men *quantiteit* of tydmaet noemt, en die naer zekere wetten bepaeld wordt.

De Rhythmus vordert niet alleen eene regelmatige afwisseling van lange en korte silben, maer ook eene verscheidene betooning (rythmischen accent), waerdoor dezelve, zoo als de silben eens woords door den silbentoon, onderling verbonden zyn. De betoonde of geklemde silbe noemt men *arais* of *rhythmische heffing,* de onbetoonde of toonlooze, *thesis* of *rhyhtmische daling.* - Deze rhythmische accent stemt in onze tael meestal met den gewoonen silbentoon overeen.

Eene reeks van lange en korte silben noemt men, afgezien van de door heffing en daling bewerkte kunstmatige geledering, een *metrum* of eene versmaet. Rhythmus ontstaet eerst, wanneer eene kunstmatig afgedeelde beweging er toe komt, die voortgebracht wordt door eene toonverhouding der tyddeelen[(1)].

(1) Men houde niet Rhythmus en metrum als gelykbeduidend! - Een Rhythmus kan door verscheidene metra uitgedrukt worden. Dus hebben b.v. volgende metra zeker éenerlei Rhythmus:

Leef wél | myn vriénd
Zoo gezegd | zoo gedaén.

Omgekeerd kan éen en hetzelfde metrum verscheidenen Rhythmus hebben. De woorden *schalmei* en *nieuwmaen* hebben eenerlei metrum, maer verscheidenen Rhythmus; want in 't eerste metrum is de heffing op de laetste der beide lengten, in 't tweede metrum op de eerste lengte. - In deze verschillige opvatting van metrum en rhythmus ligt ook de grond, waerom sommige verzen, als b.v. de hexameter, in hun metrum zeer veranderlik zyn, en toch by alle veranderingen steeds den eigendommeliken rhythmus bybehouden.

De wetenschap, welke de grondbeginsels *der dichtkunst* zoowel naer hun geestig wezen en begrip, als ook naer hunne uiterlike vorm omvat, noemt men de *poëtiek* of *dichtleere.*

Metriek, versleere of leere van den versbouw is dat gedeelte der poëtiek, 't welk slechts de *vorm* der dichtkunst, wat de spraek betreft, ten onderwerpe heeft en alzoo de *wetten* bepaelt, *naer welke de spraek tot den versbouw gebezigd wordt.* - De *metriek* bevat en beschouwt als hare deelen:

1º De **Prosodie** of **silbenmeting**, die de lengte of kortheid der silben bepaelt;
2º De **Versvoeten** of leden van een vers;
3º **Het Vers zelf** of de **Verssoorten;** en
4º **Het Rym**.

1º Silbenmeting.

De quantiteit, d.i. de tydmaet (lengte of kortheid) der silben, berust in de grieksche en latynsche talen blootelik op het *geluidgehalte.* Een lange zelfklinker of een tweeklank maekt eene silbe, volgens de grieksche of latynsche quantiteit, lang; een korte zelfklinker maekt dezelve kort, wanneer op dezelve niet twee of meer medeklinkers volgen, welke aen eene silbe, die eenen korten zelfklinker bevat, langen tydduer geven. Op de grootere of mindere waerde

(beduiding) der silben, wordt by de bepaling hunner tydmaet even zoo min gelet, als op den silbenaccent, welke in die spraken even zoo wel op eene korte, als op eene lange silbe vallen kan, en deshalve met het metrum in menigvoudige tegenkanting geraekt. - Zulke bepaling des tydverloops gaet dus van eene lichamelike afweging der lettergeluiden uit, en is op onze tael onaenwendbaer.

In de nieuwere talen, buiten de hoog- en nederduitsche, heeft de overwegende klemtoon haest elk spoor van ware quantiteit doen werdwynen, weshalve men ze ook klemtoongevende talen genoemd heeft. Op welke silben in die talen de klemtoon valt, dat hangt even zoo weinig, als in de oudere talen van de beduiding af, maer enkel en alleen van het spraekgebruik.

Onze tael, gelyk de hoogduitsche, houdt het midden tusschen de oude en de overige nieuwere talen. Zy heeft zoowel *silbentoon* als *silbenmaet;* maer zy onderscheidt zich daerdoor van de oude spraken, dat de *klemtoon met de lengte meest overeenstemt,* en dat de prosodische tydmaet der silben niet door 't lichamelik afwegen der geluiden, maer door de grootere of mindere *inhoudswaerde* (beduidenis) *der silben* bepaeld wordt. *Al het hoofdzakelike wordt door lange silben, al het nevenzakelike door korte silben beteekend.* - Men kan deswegen met recht onze silbenmeting eene *geestige* noemen, daer zy steeds op de innerlike beduidenis berust.

In elk woord valt de hoofdtoon op de *wortelsilbe. Naer de inhoudswaerde der silben richt zich alzoo de betooning, en naer deze, wat de hoofdzaek betreft* de prosodische tydmaet, zoo dat de silbe eens meersilbigen woords, die den klemtoon heeft, tegelyker tyd *lang* zyn moet.

Hieruit mag men niet afleiden, dat omgekeerd de silbe, die den *klemtoon niet heeft, kort* moete zyn. In zamengestelde woorden b.v. **hó ogmò d**, **kí ndersp̀l** heeft, gelyk in elk nog zoo lang woord, slechts ééne silbe, te weten de stam-of wortelsilbe van 't bepalend woord, hier alzoo **hoog** en de silbe **kin** in *kinder,* den klemtoon. Nogthans hebben de grondwoorden *moed* en *spel volle lengte,* ofschoon dezelve wegen den dalenden neventoon iets verduisterd verschynt.

De silbenmaet of de prosodische waerde der silben richt zich in onze tael niet naer de lengte of kortheid (uitrekking of scherping) der vokalen, maer

enkel naar de beduideniswaerde der silben. Men zal deshalve woorden of stamsilben, die eenen korten vokael bevatten, b.v. *zat, koppen, hut, vitten,* daerom niet voor korter houden, dan zulke, welker vokael lang of uitgerekt is, b.v. *zaed, open, zuer, lieden.*

Alle silben onzer tael zyn of *lang* (tweetydig) of *kort* (ééntydig), of *middentydig* (wankelend tusschen lang en kort). Het teeken der lengte is een -, het teeken der kortheid een ◡ en dat der middentydigheid een ◠.

Silben en woorden, die wegens hunne natuer nooit anders, dan lang, of nooit anders, dan kort zyn kunnen, noemen wy *oirlange* of *oirkorte* silben. Van natuer middentydige silben en woorden noemen wy, wanneer zy door hunne plaetsing lang worden: *bastaerdlange;* wanneer zy kort worden: *bastaerdkorte* silben.

De kortheid wordt als *een* tyd beschouwd, de lengte als *twee* tyden, zoo dat dus *twee korte silben* aen duer *eener lange* gelyk staen; b.v. vre□ugde□ge□za□ng, te□de□r be□mi□nd.

Grondregels onzer prosodia met betrekking op den silbenton zyn volgende:

1. *Alle geklemde silben zyn lang, als oirlange,*
2. *Alle toonlooze silben zyn kort, als oirkorte silben;*
3. *De neventoonige silben zyn gedeeltelik noodwendig lang, gedeeltelik middentydig.*

Hierna kan men by eenvoudige meersilbige woorden de waerde der silben gemakkelik kennen. Daeruit ontstaet namelik volgende regel:

In alle EENVOUDIGE tweesilbige woorden is *altoos* eene silbe *lang,* de andere *kort,* b.v. *le□ve□n, zo□nde□r, o□ve□r, we□de□r, ge□no□eg, ge□spre□k.* ER IS GEEN TWEESILBIG WOORD, DAT UIT TWEE KORTE SILBEN BESTA.

EVEN ZOO MIN ZYN ER EENVOUDIGE TWEESILBIGE WOORDEN MET TWEE LENGTEN; maer wel KOPPELWOORDEN, b.v. *zeevaert, kerkhof.*

Hier maekt slechts de hoogte of diepte des toons in den klank der stamwoorden een onderscheid. Het bepalende woord heeft toonryzende, het grondwoord toondalende lengte: alzoo: k$\overset{/}{\text{oo}}$rnv$\overset{\backslash}{\text{e}}ld, m\overset{/}{\text{ae}}nl\overset{\backslash}{\text{i}}$cht, $\overset{/}{\text{o}}$pkl$\overset{\backslash}{\text{om}}$. Omgekeerd is het, b.v. in: kl$\overset{\backslash}{\text{om}}$ $\overset{/}{\text{o}}$p, k$\overset{\backslash}{\text{om}}$ h$\overset{\backslash}{\text{i}}$er! g$\overset{\backslash}{\text{a}}$ h$\overset{/}{\text{ee}}$n! - *Men wachte zich de toondalende lengte als korte silbe te aenschouwen.*

Wat de éensilbige woorden, en die silben betreft, die eenen neventoon kunnen hebben, zyn er nadere bepalingen noodig, die in volgende regels bevat zyn.

I. *Lang of tweetydig* als oirlengten zyn over 't algemeen alle wortelsilben en uit dezelven gevormde grondsilben, in 't bezonder:

1. *Alle eensilbige stamwoorden,* welke *hoofdbegrippen* aenduiden, alzoo *zelfstandige naemwoorden: man, vrouw, kind, dag; byvoegelike naemwoorden* en *bywoorden: hoog, diep, lang, klaer;* en *werkwoorden* in alle eensilbige vormen, b.v. *staet, gaet, ging, valt, stond,* met uitzondering der hulpwerkwoorden (waervan hierna).

2. Alle klem- en neventoonige *stamsilben,* welke hoofdbegrippen bevatten, in meersilbige woorden, het zy in eenvoudige, zamengestelde of afgeleide woorden; b.v. *we□lda□ed, go□udge□el, da□erhe□en, ke□rkho□fsmu□er, be□zi□nge□n, o□ntze□gge□n, o□ntmo□edi□ge□n, mi□nne□n, be□li□eve□n, li□efde□r□yk.*

3. Alle met werkwoorden *scheidbaer vereenigde* (en deshalve klemtoonige) *voorzetsels* en *bywoorden,* als ze namelik éensilbig zyn, als: *af, aen, op, uit, by, daer, door, in, heen, om, voort, los,* enz.: b.v. a□fda□nke□n, a□enva□nge□n, o□psta□en, he□enko□me□n, vo□orttre□kke□n, o□mlo□ope□n, lo□sla□te□n, i□nzie□n, da□erste□lle□n, enz.: Zoo ook in de scheiding: tre□kt vo□ort, sta□ o□p, ga□ u□it, do□et a□en, la□et lo□s.

II. *Kort* of *eentydig* als oirkorte silben zyn over 't algemeen alle *nevensilben* voor of achter de stamsilbe, wanneer ze toonloos zyn, in 't bezonder:

1. Eenige *éensilbige woorden,* welke *nevenbegrippen* uitdrukken, namelik: *het lidwoord, de, des, den, der, het, een* (niet het telwoord) de onbepaelde persoonwoordjens, *het, men,* de persoonl. voorn.: *me, we, ge, ze* voor my, wy, gy, zy, het voorzetsel *te,* het bywoord *er* voor daer, en het voegwoord *zoo* in het tweede voorstel: b.v. Ge□l□yk hy□ 't wi□l, zo□o ge□schie□dt he□t.

2. Alle *verbuigingsilben* der declinatie, conjugatie of vergelyking, b.v. des geeste□s, den kinde□re□n, den vaedre□n, de kalve□rs; schoone□re□; sukke□lt, 'k bidde□, ge□preze□n, love□nd, huiche□le□nde□. Even zoo ook de toonlooze aenhang-of afleidingsilben: *je, jen, jens, den, de, e, el, els, len, em, en, end, er, ers, ren, ig, sel, te, der, tig,* enz. b.v. bankje□n, bankje□ns tafelke□n, tafelke□ns, liefde□, verte□, heme□l, keme□ls, heemle□n, bode□m, dege□n, gulde□n, breede□r, zange□r, zangre□n, aerdi□g, raedse□l, grootte□, moede□r, derti□g, enz.

3. De voorsilben *be, ge, her, er, ver, ont,* zoo als ook: *om, door, vol,* in zoo verre deze laetste onscheidbaer zyn, b.v. *be□s*taen, *o□nt*fangen, *ge□*lukken, *he□r*denken, *e□r*kennen, *ve□r*ruilen, *o□m*zeilen, *do□or*kruisen, *vo□l*brengen.

N.B. *Om* en *door* en *over* zyn lang in scheidbare koppelingen, alwaer zy den klemtoon hebben; b.v. *o□m*reizen, *o□m*gaen, *do□or*vliegen; *ant* heeft den klemtoon, dus is het lang, b.v. *a□nt*woord.

Eene contractie (ineensmelting) van twee korte silben brengt geene lange voort; alzoo: ge□ve□n he□t = ge□ve□n 't; o□ve□r he□t jaer = ove□r 't jaer; *tot den* of *der* voor *te den* of *der* in *te□n, te□r.*

III. Twyfelachtige silben en woorden, welke in de versmaet door hunne plaetsing tusschen lange en korte silben (*silbenpositie*) hunne bepaling, nu als bastaerdkorte, dan als bastaerdlange ontfangen, zyn:

1. Alle *éensilbige voornaemwoorden,* als: *ik, du, hy, zy, wy, gy, my, dy, hem, haer, ons, u, hun, hen, zich, die, wie, dat, wat, myn, dyn, zyn, hun, haer,* enz.

2. De *éensilbige* vormen der hulpwerkwoorden, als: *ben, bis, is, zyn, zyt, zy, was, heb, hebs, heeft, hebt, zal, zult, word, wordt,* etc.

3. De *éensilbige voorzetsels,* b.v. *aen, by, in, van, tot, door, voor, om,* enz: Toch mogen ze niet als adverbia geplaetst zyn, in dit geval zyn ze lang; b.v. het komt er op *a□en,* hy draegt er toe *b□y,* etc.

4. Eenige *éensilbige bywoorden,* die niet tegelyker tyd byvoegelike naemwoorden zyn, als: *waer, niet, ja, sints, of, nog, ook, wel, dan, als, voor, nu,* enz.

5. *Éensilbige voegwoorden,* b.v. *als, daer, dat, want, en, ook, wyl,* etc.

6. *Éensilbige uitroepingen,* b.v. *ach! ai! ei! ha! o!*

7. *De neventoonige eindsilben: baer, eid, heid, lei, lyn, lik, ling, nis, zaem, schap, dom, oed, ing,* b.v. wonderbaer, arbeid, luiheid, allerlei, kindelyn, billik, jongeling, droefnis, langzaem, broederschap, rykdom, armoed, verduistering.

AENMERKING. De voorsilbe *on* is voor zelfst nw., byv. nw. en bywoorden geklemd en gevolgelik lang, b.v. *ónzin, ónschuld;* voor deelwoorden en byvoeg. n.w. op *baer, lik* en *zaem,* als ze van werkwoorden afstammen, midden-

tydig of twyfelachtig: *onbeloond, onverschrokken, onkenbaer, onmerkelik, onvoegzaem.*

De voor- en nasilbe *al* is eveneens middentydig, b.v. almachtige oovral; zoo als ook de voorsilbe *oor* beter *oir*, het zy dan dat zy geklemd weze, gelyk in oirspro□ng, orde□ele□n; b.v. oirspronkelik.

De voorsilbe *mis* is *middentydig,* als zy met een werkwoord onscheidbaer verbonden is, en gevolgelik neventoonig, b.v. misvallen, mislukken; *lang,* in scheidbare werkwoorden, alwaer zy den klemtoon heeft, b.v. mi□sgrypen, mi□sslaen; en in zelfst. en byvoeg. nw. b.v. mi□sslag, mi□smoedig.

Lengte of kortheid eens middentyds hangt in de versmaet van hare verbinding met andere prosodische silben af.

Hieromtrent geldt volgende hoofdregel:

Wil men een middentyd kort gebruiken, dan plaetse men dien tusschen twee silben van MEER *prosodische waerde; wil men een middentyd of eene twyfelachtige silbe lang gebruiken, dan plaetse men dien tusschen silben van* MINDER *prosodische waerde.*

Hier uit volgt weder:

1. *Een middentyd kan kort gebruikt worden, geplaetst zynde tusschen twee oirlengten:* b.v. ho□or my□ a□en! zi□ngt i□n 't wo□ud, sti□l e□n ba□ng, vre□esli□k su□ist sto□rm do□or 't ve□ld, spa□erza□em le□eft, de□ he□rdri□n vlo□od[1], de□ jo□ngli□ng spra□k, dro□efni□s o□ve□ral, etc.

2. *Een middentyd tusschen twee oirkorte silben geplaetst, kan* naer denzelfden regel *lang worden,* b.v. yle□nd *do□or* he□t wo□ud; zegge□, ho□e ge□schiedde 't? wonde□rba□re□, tevrede□nhe□id be□zaligt, de ko□ni□ngi□n be□loofde, reke□nscha□p ge□geven, duiste□rni□s be□dekt, vroli□khe□id ve□rkwikt, jonge□li□nge□n, enz.

(1) NOTA. Indien de Nederduitschers by voorkeur vo□rst in of zelfs ko□ni□ng in zeggen, dan is die uitspraek even zoo berisplik, als die der hoogduitscheren in het woord *le□be□ndi□g,* dat le□be□ndi□g zou moeten zyn. Onze eischt, dat de klemtoon steeds op het zakelik deel des woords valle, en het is eene spreekfout van den klemtoon op een uitgang te werpen. Myn oor duldt: *ko*□ni□ngi□n, ho□or he□t ge□be□d! en niet: ho□or, *ko*□ni□ngi□n! Hieromtrent wil ik nogthans geene volstrekte wet voorschryven.

Bovendien merke men zich nog volgende regels:

3. *Tusschen eene oirlange en eene oirkorte silbe geplaetst, kunnen de meeste middentyden kort worden,* b.v. Heersche□r i□s Go□d, wie ko□en zi□ch ve□rheft, ko□m i□n he□t woud, wa□rm wa□s de□ lucht, jo□ngli□ng ve□rneem, wonde□rba□er gro□ot, de herde□ri□n zwe□eg, het prieste□rscha□p vre□est, duiste□rni□s de□kt, dappe□rhe□id ze□gepraelt, een jonge□li□ng vlo□od, do□odi□ng de□r ziel, o□efni□nge□n, vre□esli□k ve□rhi□ef, dro□efni□sse□n dooden, r□ykdo□m ve□rwerven.

AENMERK. De zwaerdere middentyden *heid, schap, dom,* verdragen de verkorting niet, wanneer eene oirlange silbe voorafgaet en eene korte volgt, die zich als verbuigingssilbe aensluit; alzoo niet: vri□endscha□ppe□n, wa□erhe□de□n, r□ykdo□mme□n, maer vr*i*ndscha□ppe□n, w*a*erhe□de□n, r*y*kdo□mme□n enz.

4. *Ieder mid dentyd wordt lang, als hem twee oirkorte silben volgen of voorafgaen,* b.v. He□eft he□t ge□bliksemd? ho□e de□ ve□rganglikheid, het eenza□me□ ge□sprek, de herderi□nne□n o□ntvlôon, vriendscha□ppe□n ve□rblyden, vreesba□erde□r ve□rheft, jongli□nge□n, be□denkt, rykdo□mme□n ve□rwierf hy, vryhe□id te□ be□stryden, twinti□ge□rle□i, enz.

2° Versvoeten.

Versvoeten (pedes) of rhythmische maten noemt men de gelederen, waerin een vers zich schikt door middel der daerin heerschende toonbeweging. De indeeling eener *versmaet* (metrum) in zulke geledering is noodig, om den Rhythmus te bepalen.

De versvoeten bestaen of uit *ongelyke tyddeelen:* lange en korte silben, of uit *gelyke tyddeelen:* bloote lengten of bloote kortten.

Deze tyddeelen moeten echter door eene *toouverhouding* met elkander verbonden zyn. In elken versvoet moet een deel de rhythmische *heffing* (arsis), een deel de *daling* (thesis) hebben. Natuerlikst treft het eerste de lengten, het laetste de kortten.

Elke zamenstelling van ongelyke tyddeelen tot eenen versvoet moet deshalve òf in den toon *dalen,* wanneer de lengte voorafgaet en de kortte volgt (b.v. schu□ldi□g, vre□de□); òf *zich verheffen,* wanneer de kortte voorafgaet en de lengte

volgt (b.v. ge□we□ld, ge□zo□nd). De versvoeten der eerste soort zyn vallende of dalende, die der tweede, ryzende of klimmende versvoeten.

Versvoeten die uit *gelyke tyddeelen,* b.v. uit twee lange of uit twee korte silben bestaen, laten beide bewegingen toe: de vallende (b.v. hó̄gmo□ed) of de ryzende (b.v. scha□lmeī́).

In versvoeten, die meer dan twee tyddeelen bevatten, kunnen beide rhythmische bewegingen vereenigd zyn. Deze zyn dan ryzend-dalend (b.v. ge□da□chte□n), of dalend-ryzend (b.v. wa□nde□lsto□k).

Men onderscheidt de versvoeten gewoonlik naer het getal der tyddeelen (in de tael: silben) waeruit zy bestaen. Er zyn twee-drie-vier-en meerdeelige- of silbige *versvoeten.* Zy hebben allen grieksche namen. Vele echter kunnen ook eenen nederlandschen naem aennemen.

A. *Tweesilbige voeten.*

a. — ,— Spondaeus (gelykstap), ke□rkho□f; 4 tydig dalend: wȳ́nsto□k, ó̄́psta□en; of zyzend: sta□et ó̄́p, lo□op hē̄́n!
b. — ◡ Trochaeus of choreüs (walser, valler), va□de□r; 3 tydig dalend: me□nsche□n, da□nke□nd, he□me□lsch.
c. ◡ — Jambus (springer), ge□za□ng; 3 tydig ryzend: ge□du□ld, ve□rno□egd, o□mho□og.
d. ◡ ◡ Pyrrhichi□us (looper, danser), 2 tydig, geen tweesilbig woord bestaet in onze tael uit twee korte silben. De pyrrhichi□us bevindt zich echter in meersilbige woorden naest eene lengte; b.v. vrien | de□li□k, vreug | di□ge□.

B. *Driesilbige voeten.*

a. — ◡ ◡ Dactylus (vingerslag), bro□ede□re□n; 4 tydig vallend: ko□ni□nge□n, ma□chtiger, he□ili□ge□n.
b. ◡ ◡ — Anapaestus (opspringer), be□ge□le□id; 4 tydig ryzend: ve□rge□ze□ld, he□t ve□rli□es, i□k o□ntvlu□cht, ma□je□steit.
c. — ◡ — Creticus (vastvoeter), ba□rde□nza□ng; 5 tydig dalend-ryzend: o□oge□nbli□k, a□enge□zi□cht, ga□et e□r he□en!
d. ◡ — ◡ Scolius (zwakvoeter), ge□za□nge□n; 4 tydig ryzend-dalend: ge□lie□fde□, he□rvi□nde□n, hy□ □ylde□.

e. ⏑ — — Bachi□us (opstormer), ge□za□ngscho□ol; 5 tydig ryzend: he□t be□rgla□nd, zy□ vlu□cht sne□l, de□ spri□ngbro□n.
f. — — ⏑ Antibachi□us (zwaerval), ke□rkho□ve□n, 5 tydig vallend; sto□rmwi□nde□n, lu□id do□nde□rt.
g. ⏑ — — Molossus (zwaerstap), brandwyngeest, 6 tydig: ho□ogt□ydfe□est, 't dre□unt ve□r he□en, scho□uwspe□lza□el.
h. ⏑ ⏑ ⏑ Tribra□chis (snellooper), 3 tydig, bestaet niet als 3 silbig woord in onze tael, maer wel in verscheidene woorden of als verbuigingen: b.v. vrien | de□li□ke□r, dui | ze□le□n e□r | he□en.

C. *Viersilbige voeten, die door menigvoudige zamenstelling der vorige gevormd worden.*

N.B. Wy willen hier de vreemde benamingen maer weglaten, en enkel voorbeelden aengeven voor de naest de letter aengeduide voeten.

a. — — — — Boekweitmeelstof; wild loert roofgier.
b. — ⏑ ⏑ — Morgengebed; klokkengelui; jubelgezang.
c. ⏑ — — ⏑ Gelukzalig; terugschouwen; de zee golfde.
d. ⏑ — ⏑ — Gezondheidsleer; de vreugde sterkt; bevestingwerk.
e. — ⏑ — ⏑ Zielenlyden; zonnenstralen; zweeg en meende.
f. — — ⏑ ⏑ Eerwaerdiger; vriendschappelik; kryg woedede.
g. ⏑ ⏑ — — Meteöorsteen; de geleidsman; hy begon kryg.
h. ⏑ — — — Geduldproefsteen; de woudstroom ruischt.
i. — ⏑ — — Zonnenopgang; lieve toonkunst; heer des heelals.
k. — — ⏑ — Volksvreugdefeest; afscheidsgezang; aenvang der nacht.
l. — — — ⏑ Krygsheirstraten; eiloofranken; zwygt zeestormen.
m. — ⏑ ⏑ ⏑ Vlugtigere; vriendeliker; vriendlikere.
n. ⏑ — ⏑ ⏑ Geweldiger; verdedingen; het aerdigste.
o. ⏑ ⏑ — ⏑ Alabaster; begeleiden; er verhief zich.
p. ⏑ ⏑ ⏑ — Religieus; de begelei | der; *vlug* | tigeren dans.
q. ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ *Vrien* | delikere; aer | di□ge□re□ ge□ | beurtenis; de□ ge□be□ne□ | dyde.

Ieder versvoet met uitzondering der ⏑ ⏑, ⏑ ⏑ ⏑ en ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ laet zich, gelyk bovenstande voorbeelden bewyzen, door *één woord* daerstellen, of ook door verscheidene naer zin en toon nauwverwante woorden (b.v. lidwoord en

zelfst. nw, voornaemw. en werkwoord), welke te zamen een toonwoord vormen, ofschoon ze spraekkundig meer woorden uitmaken.

Zulk daergestelde versvoet wordt dan *een wordvoet* genoemd. Zulke woordvoeten zyn, b.v. he□lde□r (trochaeüs), ve□rli□es (ïambus), ve□rho□udi□ng (amphibrachius), he□t ge□vo□el (anapaestus), enz.

Nogthans verlangt de Rhythmus niet, dat ieder versvoet door eenen woordvoet volledig uitgevuld worde, zoo dat met iederen versvoet ook een toonwoord eindige. Het is eerder eene vereischte van het vers, dat van tyd tot tyd een woordvoet binnen eenen versvoet eindige, zoodat zich beide wederkeerig doorsnyden, daerdoor onstaet eene schoone oplossing van den Rhythmus; b.v. de woorden: *di□erba□er | va□de□r* drukken twee trochaeën door twee trochaeïsche voeten uit; de woorden: *ko□m be□mi□nde□* zyn ook twee trochaeën, welker eerste edoch de eerste silbe des amphibrachischen woordvoets *beminde* tot zich trekt, en daerdoor eene kleine insnede ontvangt.

In volgende verzen wyken de versvoeten gansch van de woordvoeten af:

Verdeeling naer *versvoeten* (scandeeren):

> Li□efde□ ge□ | ve□st i□n he□t | ha□rt be□ge□ | le□idt he□m i□n | a□lle□ ve□r | wa□rri□ng.

Naer *woordvoeten:*

> Li□efde□ | ge□ve□st | i□n he□t ha□rt | be□ge□le□idt he□m | i□n a□lle□ | ve□rwa□rring.

3º Vers en verssoorten.

Een vers is eene door woorden daergestelde reeks van rhythmisch opvolgende tyddeelen, die een geheel vormen.

Eenige schoon gerangschikte verzen, die zamen een rhythmisch geheel vormen en in hetzelfde aentael en dezelfde orde in een gedicht meermalen wederkeeren, noemt men eene *strophe.*

Het vers ontleedt zich in rhythmische leden of *versvoeten.* Met deze mogen de woordvoeten, waermede een vers gebouwd wordt, zoo als reeds aengestipt, werd, niet overal overeenstemmen, maer moeten vaek binnen dezelve eindigen,

waerdoor veelvuldigheid in de eenheid der rhythmische beweging komt. Foutief is dus:

Li□efe□li□k | tri□lle□de□n | zi□nge□nde□ | vo□ge□le□n | lu□istre□nde□n | o□ore□n.

beter:

Ho□or! | re□eds he□ft zi□ch | de□r vo□ogle□n | ge□za□ng i□n de□ bo□ssche□n | e□n ve□lde□n.

Maer ook onderling moeten de woordvoeten veelvoudig zyn; want door gestadige weêrkomst van den zelfden woordvoet wordt het vers eenvormig, b.v.

De□ vo□ge□ls hu□pte□n vro□l□i□k, zo□nge□n me□ni□g li□ed

beter:

Zy□ hu□pte□n | bl□y' | de□ vo□ge□ls, | zo□nge□n bl□y' | hu□n li□ed.

Daer waer *een woordvoet binnen eenen versvoet eindigt,* ontstaet *eene insnyding* (incisio of caesuer). Vele dezer caesuren zyn onwezentlik en worden nauweliks bemerkt, wanneer de zin niet, door een zinteeken, na het einde des toonwoords, eene rust vereischt. De meeste lange verzen bebben echter eene snede (gewoonlik omtrent het midden van 't vers). Die insnede, den rhythmus onontbeerlik, heet rhythmische caesuer, terwyl de onwezentlike insneden voetcaesuren genoemd worden. - De rhythmische caesuer is ook zonder zinsnede by 't bloote einde eens toonwoords hoorbaer. In volgende verzen is zy met / geteekend:

Als 't onweêr zich verheft / hoe beeft, hoe siddert de booswicht?
Vreesselik dreunt in zyn ooren / de machtige donder des hemels,
En - hy erkent niet de stem / zyns teeder hem minnenden vaders,
Die zyn kinderen allen / met liefde verschrikt voor het kwaeddoen.

AENMERK. Men noemt de caesuer *mannelik,* wanneer zy op de *lange, vrouwelik,* wanneer zy op de *korte silbe* volgt. Van bovenstaende verzen hebben dus 2 de mannelike, 2 de vrouwelike caesur.

Eindigt een woordvoet tevens met eenen versvoet, dan ontstaet eene *versafsnede,* die van de *insnede* wezentlik verschilt. Ook deze vers-afsneden zyn grootendeels onwezentlik, en worden in dit geval slechts dan merkelik, als met

dezelve tevens eene zinsnede plaets vindt. Maer er zyn ook verssoorten, tot welker rhythmus eene zulke vers-afsnyding (gewoonlik midden in het vers) noodig is, waerdoor alsdan hel vers in twee halfverzen (hemistichen) verdeeld wordt, b.v.

Ee□n li□efde□ ku□isch e□n re□in || a□ls fri□sch o□ntlo□okne□ ro□ze□n. -
He□l kli□nkt vo□ge□lge□za□ng || gi□nte□r i□n 't lo□mme□ri□g da□l.

Elk vers moet met een gansch woord, elke strophe, zooveel mogelik, met eene volledige zinsnede sluiten.

Houdt een vers met eene *lange silbe* op, dan heeft het een manliken uitgang, maer houdt het met eene korte silbe op, welker voorafgaende eene geklemde silbe is, dan heeft het eenen vrouweliken uitgang, b.v.

Plukt u rozen allerz□yds,
Wilt uw leed ver□ge□ten!
Slechts een korte spanne t□yds
Werd u toegeme□te□n.

De versvoeten, waeruit een vers bestaet, zyn of *gelykaerdig,* of *ongelykaerdig.* In 't eerste geval noemen wy het vers *eenvoudig* in 't tweede *gemengd.*

Naer het getal voeten is een *vers* 2, 3, 4, 5, 6 voetig. enz. Naer het getal *verzen* heet eene *strophe* 2 regelig (distichon), 3, 4, tot acht en meerregelig.

A. *Eenvoudige verssoorten* (die uit gelykaerdige voeten bestaen).

1. Trochaëïsche verzen (— ⏑) Het aentael versvoeten in verzen van deze soort gaet niet gemakkelik boven de vyf. Deze behoeven niet loutere trochaeën (— ⏑) te zyn; de trochaeus mag somwylen met den vallenden of dalenden spondaeus (— —) verwisseld worden, b.v.

Ge□ef me□ | kra□cht do□or | D□yne□ | do□ode□s | wo□nde□n,
G□dm□nsch, | a□ls de□ | za□li□g | ste□ de□r | sto□nde□n | enz...

Aenmerk: De vierde voet in dit laetste vers is gebrekkig; want daer staet een pyrrhichius (⏑ ⏑) in plaets van een trochaeus (— ⏑).

Het verspreidste vers der trochaeïsche afdeeling is het 4 voetige, afwisselend manlik en vrouwelik, b.v.

To□en i□k no□g e□en kna□epje□n wa□s
Sle□et i□k he□usch my□n be□ste□ da□ge□n,
Wa□nt my□ ko□nde□n he□i e□n gra□s,
Ja□, e□en e□nkle□ blo□em be□ha□ge□n.

2. Ïambische verzen (⏑ —) zyn veel gebruikt, en vinden zich van 2 tot 6 voetig. Hier en daer mag de ïambus met eenen ryzenden spondaeus (⏑ ⏑) afwisselen, waerdoor de vlugge en huppende gang dezer verssoort krachtiger en gewichtvoller wordt. Ook kan de anapaest (⏑ ⏑ —) in plaets van den ïambus somwylen de beste werking voortbrengen. Dit wisten voral onze oude vlaemsche en hollandsche schryvers, de nieuwere hebben meer waerde gehecht aen de stelselmatige eentoonigheid. De pyrrhichius (⏑ ⏑) mag hier ook niet als ïambus (⏑ —) gebezigd worden.

De□ r□ykdo□m ge□ft a□lle□en ge□en za□l□i□ghe□id, enz.

Buiten zulke 5 *voetige* ïambische verzen, die in Duitschland gewoonlik voor de zamenspraken in 't treurspel gebezigd worden, en dikwerf eenen vrouweliken uitgang hebben, zyn nog aen te merken;

4 *voetige*, ook vaek met eenen vrouweliken uitgang, b.v.

Een groote zanger word ik nimmer,
'K gevoele dat maer al te wel,
Want zing ik, 't geldt myn dorpjen immer,
Of 't een of andre kinderspel.

6 *voetige* (by de Romeinen *Senare,* by de Grieken *Trimeter* geheeten) waren de verzen der dramatische tweespraek by de ouden, welke in dezelven (in plaets van éentoonige ïamben) aen zekere plaetsen spondaeen, ja ook tribachen, anapaesten en daktylen toelieten en dezelve gewoonlik met eene caesuer in den derden of vierden voet voorzagen. Men deelt die verzen zoodanig, dat twee ïamben als een verslid te zamen genomen worden; b.v.

He□t r□echt de□s He□ersche□rs | o□efe□n i□k te□n la□etste□n ma□el
Den grave te overgeven - deze diere borst.

Gansch verscheiden hiervan zyn de gerymde zesvoetige ïamben, welke alexan-

dryners genoemd en bezonders door de franschen, en helaes maer al te dikwerf, door de Nederlanders gebezigd worden. Die verzen worden regelmatig in twee helften gedeeld, en gewoonlik volgen twee met vrouweliken en twee met manneliken uitgang afwisselend op elkander, b.v.

Hoe trotsch is niet de ziel den aerdling ingegeven!
Wat wil de zwakke geest naer ydle wysheid streven!
Hy peinst, en werkt en zoekt, en tilt zich zelf omhoog,
En dringt 't oneindige in met *een* vermetel oog.

NOLET. D. B.v. ST.

3. *Dactylische* of Ossianverzen (— ⏑ ⏑) vindt men twee tot zesvoetig. In de plaets van den dactylus kan soms de dalende spondaeus (⏑ –) gezet worden; nieuwere dichters veroorloven zich in Duitschland (ja, ook in Holland) den trochaeus. Ongemengd zyn de dactylen b.v. in volgende viervoetige verzen, waer slechts de laetste voet afwisselend in eenen trochaeus en in eene bloote lengte afgekort is, omdat de dactylus voor 't slot der verzen niet gepast is.

Keten der Liefde door Gode geschapen!
Zalig, wie nimmer dyn schakelen breekt!
Zalig, hy oogst tot zyn eindlik ontslapen
Alle genoegens den Hemel ontsmeekt, enz. -

Het voornaemste aller dactylische verzen is de heroïsche hexameter (het eigendomlik vers der grieken voor 't heldengedicht). Het is zesvoetig (deshalve hexameter): de laetste voet echter wordt uit bovengemelden grond in eenen trochaeus of spondaeus afgekort. Elke dactylus mag in dit vers met eenen dalenden spondaeus verwisseld worden; slechts de vyfde voet blyft regelmatig een dactylus. De duitschers hebben, uit mangel aen spondaeen ook trochaeen in plaets van dactylen toegelaten. Maer de beste schryvers maken tegenwoordig zelden gebruik meer van die vryheid.

De bexameter heeft alzoo volgende vorm:

— ⏑⏑ | — ⏑⏑ | —,⏑⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑⏑ | — ⏑

Menigvoudige afwisseling der dactylen met spondaeen en strenge inachtneming der wezentlike caesuer is hoofdwet by den bouw dezes verzes, welks schoon-

heid grootendeels daerin ligt, dat het met de eenvoudige gelykaerdigheid zyns rhythmus groote menigvuldigheid des metrums verbindt.

Zyner lengte wegen heeft dit vers eene rhythmische caesuer noodig, die volgens den regel in den *derden voet,* of naer de lange silbe (mannelike caesur) of naer de eerste korte silbe (vrouwelike caesur), en by dewelke het enkel op 't einde eens toonwords, niet op eene zinsnede aenkomt, alzoo:

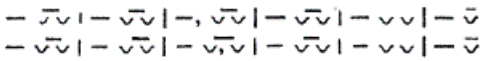

b.v. 'k Dacht het ten minste toch zoo /, antwoordde de moeder met kalmte,
Wierden wy arm naer den wille / des Heeren dan zoude daeruit ook
't Heil en de zegen onstaen /, dier God ons waerdig zou achten.
Iederen gronde ontspruiten / de hem inheemsche gewassen enz...

De mangel eener hoofdcaesuer in 't midden des verzes kan alleen door 2 mannelike caesuren vervangen worden, waervan de eene in den tweeden, en de andere in den vierden voet valt, zoo als:

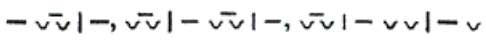

Wend dy weg, / weemoedige blik / van de smart des Verlossers! -
Ga dan, groet het verrukkelik oord van myn vurige wenschen.

Alle andere insneden en verssneden kunnen, bezonders wanneer met het einde des toonwoords tegelyk eene zinpoos plaets heeft, op de rechte plaets gevoeld worden, en indruk maken; zy zyn echter niet wezentlik voor den rhythmus des hexameters, en zyn niet toereikende hem goed te maken, wanneer de rhythmische hoofdcaesuer feilt.

Het gebruik der trochaeen, in plaets der spondaeen, in den hexameter, moet hoogst zelden geöorloofd worden, zulks verlamt den hexameter, b.v.

a□lle□ vo□lke□n lo□ve□n Go□de□s he□erli□ke□ w□yshe□id.

Keert een en dezelfde woordvoet dikwyls in den hexameter terug, dan geschiedt zyner verscheidenheid inbreuk. Bezonders geven hem meermalen op elkander volgende amphibrachische woordvoeten eene onangenaem huppende beweging, b.v.

Roovers ve□rwo□este□n de□ we□re□ld e□n dra□ge□n de heilige namen..

Ziet hier vyf hexameters van Pr Kinker. als voorbeelden aengehaeld door een belgischen professor in zyne vlaemsche Prosodia. Van die hexametra is er geen een goed, en het moet niemand verwonderen, dat de metrische verzen tot hiertoe in ons land zoo weinig wêerklank vonden, vermits de leeraers der prosodia zelven op een heel verkeerd stelsel bouwende, slechte lessen en slechte voorbeelden gaven:

1 Wykt! - niet nader! Proserpina komt, wykt, wykt ongewyden,
2 (Roept de Sibille) verwydert u van het woud dezer Godheid!
3 Maar gy Aeneas, trek nu het zwaard! volg, volg myne schreden!
4 Thans is het tyd standvastig en stout alle vrees te verbannen.
5 Dus spreekt ze en snelt vol heilig yver het ysselyk hol door.

1. Het eerste vers van Kinker heeft noch de mannelike, noch de vrouwelike hoofdcaesuer in den derden voet; het moest alzoo 2 mannelike caesuren hebben in den *tweeden* en *vierden* voet; maer *nader* is geene mannelike caesuer, deshave is het eerste vers foutief.

2. Het tweede vers heeft twee gebreken:

Vooreerst bestaet *geen* tweesilbig woord uit twee korte silben; *dezer* moet altoos *de□ze□r* zyn, niet *de□ze□r*.

Verwydert heeft de laetste silbe gansch kort; lees: *verwydert u snel,* en de voeten zyn volledig.

3. In 't derde vers alwêer de aengehaelde bemerking, men moet m□yne□ lezen en spreken, en niet my□ne□; bovendien begint het vers inderdaed met 3 ïamben, en is allerslechtst.

4 In 't vierde vers alwêer de trochaeus *alle* tot eenen pyrrhychius ⏑ ⏑ gedwongen.

5. Het laetste vers begint met 2 ïamben in plaets van met twee spondaeen te beginnen; ook zal een nederduitscher niet gemakkelik *vol heilig* als een dactylus uitspreken *vol heilig* is een antibachius: — — ⏑

Diezelfde verzen verbeterd als volgt, zyn gemakkelik te lezen en voldoen het geöefendste oor:

W□ykt! ke□ert o□m! Pro□se□rpi□na□ ko□mt, w□ykt, w□ykt o□nge□w□yde□n,

(Ro□ept de□ Si□bi□lle□) ve□rw□yde□rt u□ sne□l va□n de□n wo□ude de□r Go□dh□d!
Ma□ar g□y, tre□k nu□ he□t zwa□ard, a□ene□a□s, e□n vo□lg, wa□ar i□k vo□orga□!
Tha□ns i□s he□t t□yd sta□ndva□sti□g e□n da□ppe□r u□w vre□eze□ ts□ ba□nne□n;
Spre□ekt zy□, e□n sne□lt vo□l he□ili□ge□n vu□urs he□t ve□rschri□kke□li□k ho□l
do□or.

Tot de dactylische verzen behoort ook de zoogenoemde *elegische pentameter.* Dit vers vervalt na zyne gewonelike meting door eene verssnede in twee helften (hemistichen), waervan iedere uit 2 1/2 voeten bestaet. De twee gansche voeten zyn in iedere helft dactylen (— ⏑ ⏑) de halve voet is eene lange silbe. In plaets der dactylen in de eerste helft kunnen ook spondaeën (somwylen, doch maer by uitzondering trochaeën) gebruikt worden; maer in de tweede helft moeten zuivere dactylen gebezigd worden. Met de verssnede moet een toonwoord eindigen, en by 't scanderen eene poos gemaekt worden. De bouw des pentameters ligt in volgend schema:

— ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ‖ — ⏑ ⏑ | — ⏑ ⏑ | —

Dit vers wordt nimmer alleen, maer enkel in verbinding met den hexameter gebezigd; beide vereenigd vormen het elegische distichon.

Wa□aro□m scha□amt gy□ u□ o□ve□r u□w vle□kke□n? o□ch e□lk, die□ ze□ zi□en za□l
Zi□et i□n i□ede□r e□en tra□an o□nde□r he□t schr□yve□n ge□sto□rt.
Ga□ da□n, gro□et he□t ve□rru□kke□li□k o□ord va□n my□n vu□ri□ge□ we□nsche□n,
Da□t i□k mi□sschi□en e□enma□al (flu□iste□r di□t) we□de□r za□l zi□en.

KINKER naer Ovidius (verbeterd).

4. Anapaestische verzen vindt men (zelfs in Duitschland) zelden rein, meestal zyn ze met ïamben gemengd. Eigentlik echter mag de anapaest slechts met den stygenden spondaeus (⏑ ́,) die hem aen duer gelyk is, verwisseld worden.

E□n de□ he□ire□n de□s he□ide□ns do□or 't zwa□ard ni□et ge□kno□t
Zy□n ge□smo□lte□n a□ls sne□euw vo□or de□ stra□le□n va□n Go□d.

N. BEETS.

De anapaestische rhythmus schynt verduisterd, wanneer het vers doorgaens met eenen ïambus begint. b.v.

Ik zal u vertellen een deuntjen zoo zinnig:
Er was eens een keizer, een keizer niet vinnig, enz.

Door zulke bewerking ontstaen amphibrachien:

I□k za□l u□ ve□rte□lle□n e□en de□untje□n zo□o zi□nni□g -, die men als mat en euvelklinkend ten minste niet tot langere verzen verbinden moest.

AENMERK. De overige versvoeten, buiten den trochaeus, den ïambus, dactylus en anapaest, worden zelden ter vorming eenvoudiger verzen aengewend.

B. *Gemengde verssoorten* (die uit ongelykaerdige voeten bestaen) worden bezonders in de lyrische (d.i. in den zang) poëzie gebezigd, en dan gewoonlik tot strophen verbonden, die in een gedicht meermalen gelykmatig wederkeeren.

Hier zou het de plaets wezen, een woord te zeggen over de lyriek onzer voorvaderen, die op eene grootere hoogte stond, dan de eentoonige onzer levende dichteren. Men behoeft slechts de oude liedekens door Willems zal: uitgegeven te openen, om het tastbaer verschil tusschen *toen* en *heden* te zien. De dichter *van Eecke* heeft in 1698 de psalmen Davids uitgebreid op 150 van malkander verschillende liedjens. Hoe hadde hy dat kunnen ondernemen met enkele ïamben en trochaeën? - In Holland verschynen tegenwooedig uitgegeven door *Heye,* door *Alberdingk-Thym* en anderen, de lieve deuntjes, de afwisselende liedekens der voorouderen, en wy zien met het hoogste belang, dat ons tegenwoordig geslacht er smaek in vindt. Zoodra zy zullen gekend zyn, moet de eentoonige manier van heden verdwynen, maer tevens zullen de jonge dichters verplicht zyn, de prosodie oplettender te bestudeeren. En dat zal deste beter zyn. Waer geene moeite te overwinnen is, daer is geene kunst, en wat is poëzie zonder kunst? -

Tot de voornaemste en gewoonlikste lyrische verssoorten der ouden, die men ook in de Nederlanden, helaes zonder de noodige voorkennis der metriek, beproefd heeft, behooren: *de sapphische, de alcoeïsche* en *de asklepiadische* strophe.

a. Het schema der sapphische strophe is:

Vers. 1, 2 en 3 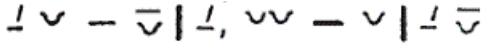

Vers. 4 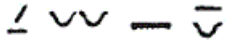

De eerste 3 verzen zyn elkander gelyk en bevatten ieder 5 voeten. Hun rhythmus is trochaeïsch, slechts de 3de voet is altoos een *dactylus,* en de tweede trochaeus behoort een vallende spondaeus te zyn, dan wint het vers meerder kracht. In de plaets van den laetsten trochaeus kan een spondaeus staen; want de laetste silbe in alle verzen der oude rhythmiek is onverschillig (*anceps*). De eerste en tweede voet, en de derde en vierde worden in de rhythmische geledering dezes verzes tot dubbelvoeten vereenigd. Eene *manlike coesuer* dezer verzen na de lengte van den *derden voet* draegt wezentlik veel toe tot de schoonheid derzelven; doch wordt die caesuer dikwyls verzuimd, of eerst na de eerste korte silbe diens voets (als vrouwelike caesuer) gebezigd. - Het vierde vers der sapphissche strophe bestaet uit eenen *dactylus* en eenen *trochoeus* (of spondaeus), men heet dat vers een *adonisch vers,* b.v.

Eene maegd omwaeid van den geur der liefde,
Als een dauwdrop rein, en bescheiden tevens
Als het blank meiklokjen, dat zonder klingklang
Beeft in heur hoofdhair,

Opent arm en hart aen den vreugdedronknen
Bruidegom, die, stom en onthutst des hemels
Zaligheên opslurpt van de rozenlippen
Zyner beminde, enz.

b. Het schema der alcaeïsche of alkaïsche strophe is:

Vers. 1 en 2. 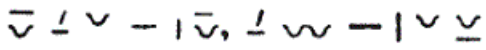

Vers. 3. 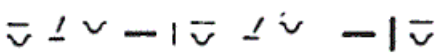

Vers. 4. 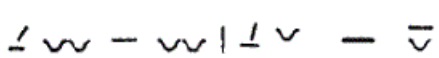

De *beide eerste* verzen gelyken elkander, zyn 5 voetig en van ïambischen rhythmus; de vierde voet is echter gestadig een *anapoest,* en in plaets van den eersten en derden ïambus heeft dat vers graeg den stygenden spondaeus. De wezentlike caesuer dezer verzen valt in den derden voet; verzuimt men dezelve, dan lydt de rhythmus er by. - Het *derde* vers bestaet uit vier ïamben met eene overslaende endkorte silbe. Ook hier staet in plaets van den eersten en derden ïambus gaerne de spondaeus. - Het *vierde* vers heeft twee dactylen en twee

trochaeën. - De sluitsilbe aller verzen is onverschillig (zie boven *anceps*). Ook in de alkaïsche strophe worden, gelyk in de sapphische, doorgaens 2 *voeten* tot een verslid vereenigd.

Myn levensboot zweeft over de wyde zee,
Zacht glydt ze heen langs klippen en rotsgevaert';
Trots stormgehuil en wervelkolken
Schertst ze te midden van doodsgevaren.

Dra schiet de zon heur strael op den slanken mast,
Waer harp en mirttwyg bloeyende zyn vereend,
Dan koestert, suizlend door de zeilen,
't Koeltjen myn oor met de liefste akkoorden.

Omhult de nacht myn schemerend levenspad,
Dan blinkt een ster omlaeg, die den blik bekoort,
Ja 't heilgeloof omstraeld van lichtglans
Daelt me verkwikkende neêr in 't harte, etc.

c. Het schema der asklepiadische strophe is:

Vers. 1 en 2 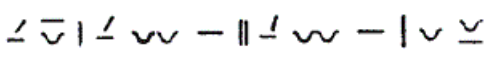

Vers. 3 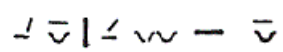

Vers. 4 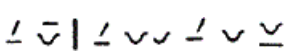

Elk der *beide eerste verzen,* welke onderling gelyk zyn, bestaet uit 2 choriamben (— ⏑ ⏑ —), voorafgegaen door eenen trochaeus of beter dalenden spondaeus en gevolgd van eenen ïambus; tusschen de beide choriamben valt eene verssnede. Het derde vers bestaet uit eenen trochaeus (beter dalenden spondaeus), eenen dactylus en eenen trochaeus. Het vierde heeft eene lange silbe meer op 't einde. b.v.

Horatius aen Pyrrha.

Welk teêrbloeyende knaep geurig van rozenloof
En welriekenden vocht, huldigt u, Pyrrha, thans
In die lieflike grotte?
Welken vlecht gy het blonde hair,

Gy, eenvoudig gesmukt? Ach, hoe beweent hy eens
Uw ontrouw en der Goôn wisselend gunstbewys;
Opzien zal in verbazing
Naer zwartduisteren storm op zee,

Die thans licht van geloof zwelgt in uw gulden schoon,
Die uw immer getrouw, immer beminlik waent,
En niet weet, hoe bedrieglik
Zefyr aêmt. O beklagenswaerd,

Wie onkundig u mint! Dat ik het natte kleed
Eens ophing voor den God, welke de zee beheerscht,
(Dankbaer wegens myn redding)
Dat tuigt 's tempels gewyde wand.

Buiten genoemde lyrische verssoorten zyn er in de verskunst der ouden nog *vele andere.* Ook kan men, gelyk onze oostersche buren, die meesters zyn in dat punt, nieuwe verssoorten vormen.

De keuze der versmaet moet zich in de dichterlike daerstelling voegen, want eene welgekozene verssoort brengt veel toe tot de levendige aenschouwing.

Er zyn verssoorten, die vrolik, ras en lichtvoetig voorthuppen; andere, die ongestuimig voortstormen; nog andere, die zacht henenzweven, of langzaem en statig, tot weemoed stemmend voortstappen, enz...

4º Het rym.

Het rym of de gelykklank der eindsilben van twee of meer versregels bestond in de oude poëzie der Grieken en Romeinen niet. De Arabers kennen het rym sints de vroegste dagen; men mag nogthans niet aennemen, dat het rym door hen by de europische volken zou zyn ingevoerd; deze hebben by mangel aen eene bepaelde silbenmeting zelven het rym kunnen aenwenden ter kunstige vorming hunner gedichten.

Zoo lang de dietsche volken in hunne verzen de silben meer *telden* dan *maten,* was hun 't rym onontbeerlik. Maer toen men later opmerkte, dat de dietsche

tael niet alleen eener strenge silbenmeting vatbaer ware, maer dezelve ook eischte; toen men in Duitschland begon de verssoorten der ouden in duitscher tale na te bootsen: toen gevoelde men er tevens, dat het rym ontbeerlik was, en men verwierp hetzelve by de vertalingen der grieksche en romeinsche versmaten. Men behield het rym slechts in kleinere, luchtigere verssoorten, bezonders in de zangen (lyriek), waer het voor oor en gevoel aengenaem is.

Voor twee eeuwen heeft men in Holland hexametra gebouwd, die verre boven de hoogduitsche gelyktydige proeven uitsteken. Huygens heeft ons twee stukken nagelaten, die ons bewyzen, dat hy de tael ook voor de oude vormen vatbaer kende. Wy willen van de latere proeven niet gewagen. Nederduitsche Grammatica en Prosodia wemelen heden nog van dwalingen en onzin. De eenvoudigste waerheden worden het moeijelikst erkend, deshalve punctum! en tot het rym terug!

Wanneer twee of meer woorden *van hunnen laetsten geklemden silbenklank af gansch gelyk luiden,* dan ontstaet het rym. b.v. fluit, tuit, spruit; fluiten, tuiten, spruiten; fluitende, tuitende, spruitende.

Men onderscheidt *mannelike* en *vrouwelike* rymen. Het *manlike* rym verbreidt zich enkel over *eene geklemde slotsilbe* van twee of meer woorden, b.v. macht, nacht, pracht, gedacht, uitgebracht; zuer, natuer; morgenrood, marteldood, enz. - Het *vrouwlike* rym strekt zich over *twee silben,* welker eerste geklemd is, terwyl de laetste toonlos is, b.v. leven, streven, gegeven, verheven, nederzweven; roeme, zonnenbloeme; zwygen, verkrygen, enz.

AENM.: *vloeyende* (dactylische) *rymen* gelyk *engelen, strengelen; keuriger,* en *zwevende* rymen, gelyk *leerstand, weerstand,* zyn min in gebruik.

Eene hoofdvereischte des ryms is zyne *reinheid:* by eene juiste uitsprake beslist het gehoor alleen over deszelfs juistheid. Er worden nogthans ook onechte rymen veroorloofd, waer de uitspraek der gewesten soms een groot verschil aenduidt, b.v.

1° De scherplange *ee* en *oo* op de zachtlange, als *keel* (z.l.), op too*neel* (s.l.), *breeder* op *neder, gehoond* (z.l.) op *beloond* (s.l.) *mogen* op *oogen.*

2_o - s op - sch, - ts. - ds, - tsch; st op - tst, - sd, - scht; - ngt op - nkt; - t op - d, dt; - g op ch; - gt op - cht, enz.

Zoo rymen: *hy ligt* op *gedicht; los, bosch,* geklo*ts*, tro*t*sch, Go*d*s; gy l*eest,* wr*eedst,* ge*vreesd;* klin*k*t en zingt;

3° *Ar* op *er,* als: *ontfermen, erbarmen.*

Wie nauwkeurig is, zal zich zoo min mogelik vryheden veroorlooven, en het past niet, dat leerlingen met veel vryheden beginnen. Ook veroorlooven zich de goede dichters niet de rymen: eid - yd; ouw - auw; of ind - iend, als kind, bedient.

De rymwoordenboeken duiden overigens de geöorloofde rymen aen; het is maer jammer, dat tot hier geen volledig rymwoordenboek onzer lale bestaet.

Over het gebruik van 't rym, over deszelfs aenwending in den verbouw zal ik ook niet uitweiden. Het hangt van den dichter af, of hy de rymen op elkander laet volgen gelyk aa - bb; of hy ze doe kruisen gelyk ab - ab; of hy ze plaetse als ab - ba, of hy het zelfde rym 2, 3, 4 en meermalen herhale, enz.

Men moet echter zorgen, dat de rymen niet door meer dan twee of dry versregels gescheiden zyn.

Ziet daer, geliefde lezers, jeugdige dichters, het noodzakelikste, dat ge weten moet over den versbouw. Ik hoop, dat myne bewerking zich welig verspreide door het lieve vaderland, dat deze prosodia in hoogere en middelbare leergestichten bestudeerd worde, kortom, dat men niet meer aen het bouwen ga, vooraleer men de verschillende stylen ken. Het zy zoo!

Nabericht.

Indien de voorgaende prosodia voldoende bewyst, dat de nederduitsche sprake tot de vertaling der grieksche en romeinsche meesterstukken geschikt is, zoo achten wy het, op aenrading eens kundigen lettervriends, noghtans niet overtollig, hier nog drie oden van Horatius te laten volgen, niet om te beweren, dat alle schemata door de ouden gekozen even toepasselik zyn op onze tael, maer alleenlik om te laten zien, dat zy allen zonder onderscheid getrouw kunnen wedergegeven worden.

Wy achten den hexameter, alleen of in verbaud met den pentameter, dan de

sapphische, alcaeïsche en asclepiadische strophen onder de verschillende dichtvormen der oudheid dietschen ooren het aengenaemst; ofschoon wy de innige overtuiging hebben, dat een begaefd vernuft met de grondige voorkennis der ware nederduitsche silbenmeting, en met het ingeboren gevoel der spraekzangerigheid uitgerust, weldra nieuwe schemata zal vinden, die nog meer in overeenstemming zyn zullen met ons taeleigen.

Zoo deed de onsterflike graef Platen in Duitschland, die steeds van gevoelen was, dat afwisselende zangerigheid en veelvuldige vormenrykdom alleen den gedachten eene blyvende waerde kunnen byzetten.

In de middeleeuwen kende men onze tegenwoordige styve eentoonigheid niet, de tael was hoogst vloeyend, de versvoeten steeds afwisselend, de zangerigheid overal. Men begrypt nauweliks, hoe men al die hoedanigheden in onze *verlichte* eeuw zoo heeft kunnen miskennen, dat men de tael der middeleeuwen soms nog als barbaersch aenziet. Daer mochten toen gelyk heden goede en slechte dichters zyn; maer wy bezitten goede stukken genoeg om beschaemd rond te zien op een oneindig aental huidige gewrochten.

Wat ons het meeste troost biedt, is te zien, dat dichters gelyk Alberdingk-Thym en Heye het ware spoor des vooruitgangs daerdoor inslaen, dat zy ons de keurige lieders der voorouderen in hunne onsterflike frishheid wedergeven. Wy danken niet minder onder dit opzicht de geleerde hollandsche verzamelaers die ons reeds met twee lieve *nederduitsche Liedeboekjens* vergasteden. Hier te lande hebben Willems, zaliger gedachtenis, en Prof. Bormans oneindig veel gedaen, maer wie trekt uit de oudvlaemsche lieders en gedichten eenig voordeel? Iedereen wil hier dichter en kunstenaer zyn, maer weinigen getroosten zich de moeite de kunst vooraf ernstig te bestuderen. Hoe zou men anders op zulke menigte gedichten stooten, die in zoogezegde trippelmaet geschreven zonder volmaekte taelverwringing noch dactylisch, noch anapaestisch kunnen gelezen worden?

Wy herhalen dus nogmaels: weet, welke silben steeds lang en kort zyn, en hoe de talryke twyfelachtige silben moeten geplaetst worden, opdat zy of bepaeld lang of bepaeld kort klinken.

Horatius.

1ste ode. 1ste boek.
Aen Maecenas.

– – – ᴗ ᴗ – , – ᴗ ᴗ – ᴗ –

O Maecenas, gy loot edelen koningstams,
Die my schut en beschermt, tevens my streelend ciert!
Dees zyn bly', wen ze stof boven de olympische
Renbaen zwymelen doen, waer het van gloeienden
Wiele omvlogene doel, waer de vereedlende
Palmtwyg hen - de gewestheerschers - tot goôn verheft.
Die 's bly', wen des gemeens wanklende schare hem
Tot driedubbeler eerkroone te hyschen poogt.
Bly' is de andere, wen de eigene zolder tast
Wat op lybische dorschvloeren vergaderd wordt.
Wie graeg woelt met de hark in den geërfden grond,
Die wordt, biedt gy hem ook schatten van Attalus,
Daerdoor nimmer verleid, dat hy in cyprischen
Vaertuig, schroomende, zeile op de Myrtoërzee.
Als met Icarus vloed Africus woedend strydt,
Dan pryst vreezend de koopman der gerustlike
Landstad velden; en toch bouwt hy de lekke kiel
Straks nieuw, wyl hy het lot vreest der behoeftigheid.
Ginds zwelgt by den bokael massischen ouden wyns
Nog die andere en slyt menige stond des dags,
Nu zyn leden gestrekt onder des hagedoorns
Groen, dan 't hoofd op den rand eener gewyde bron.
Lust is velen het veldleger, en horenklang
Van bazuinen verzeld, oorlog- der moedren vloek -
Schynt hun lust. Er vertoeft buiten in koude nacht

Wie graeg jaegt, en vergeet zyne nog jonge gà,
Als zyn reuën hem trouw speuren een hertekoe,
Of als 't marsische zwyn breekt door het jagernet.
My bindt eppegerank, kroonend der dichtren hoofd
Aen d'onsterfliken; *my* scheiden het koele bosch,
Saterdansen en 't licht zwevende nymphenchoor
Van d'onheiligen drom: als me de fluit maer niet
Door Euterpe is ontzegd, als Polyhymnia
Maer goedwillig me stemt 't lesbische snarenspel;
Als *gy* my in de ry lyrischer zangren stelt,
O, dan heeft zich myn kruin fier tot den sterrenkrans.

1ste boek. 18de ode.
Aen Varus.

– – – ∪ ∪ – , – ∪ ∪ – , – ∪ ∪ – ∪ –

Plant geen anderen boom, Varus, het zy 's heiligen wingerts stam,
Om 't milddadig gebied Tiburs, en waer Catilus' muren staen:
Want aen nuchteren heeft godesgeschik louter bezwaer bestemd;
Ook ontzwymelt u nooit anders het diepknagende zorgenheir.
Wie doch raest na den wyn tegen des krygs ofte der armoê last,
Wie pryst eerder niet dy, vader des wyns, minnige Venus, dy?
Niemand echter ontwy' Libers geschenk, matigheid eischt die god.
't Oud centaurisch gevecht (by het gelag) met de Lapithen blyft
Steeds waerschuwend, gelyk Evius' wraek op de Sithoniers,
Toen hun gretige lust nauw hun de grens liet onderscheiden van
Recht of Niet. Ik en wil, tegen dyn dank, heerlike Bassareus!
Niet dy naderen, noch trekken aen 't licht wat u het bonte loof
Dekt. Staek, staek 't berecyntsch horen en ook 't woedende paukgeschal.
Blindlings volgt ja de Zelfsliefde en de Roem, die onbetamelik
Zyn breinledigen hoofdschedel verheft, verder ook nog de Trouw,
Die doorzichtger als glas ieder vertrouwd boezemgeheim verraedt.

22ste ode. 1ste boek.
Aen Aristius Fuscus.

— ∨ — — — ∨ ∨ — ∨ — — ter
— ∨ ∨ — —

Wie in onschuld leeft en van schande rein is,
Die behoeft geen boog en geen maurisch werpspies,
Noch een pylbus vol van in gif gedoken
Schichten, o Fuscus!

't Zy de weg hem leî door den syrtschen zongloed,
't Zy hy trek, waer Caucasus niemand herbergt,
't Zy hy dwael door 't oord, dat Hydaspes' fabel =
Baren bespoelen.

Zie, een wolf vlood in den sabynschen woude
Voor me heen, ofschoon ik geen wapen of weer had,
Toen ik zorgloos over de grenze zwierf, en
Lalage's lof zong;

Welk gedrocht! zoo wordt door het strydbre Daunie
Geen gevoed in reuzigen eikeilwouden,
Geen gebaerd op Juba's gebied, der leeuwen
Hygende voedster.

Plaets me daer, waer nooit een geboomte op dorren
Velden laefnis heeft van een zomerluchtjen,
In een wereldstreek, die de nevel plaegt en
Schadende smetstof.

Plaets me daer, waer al te naby de wagen
Rolt der zon, in 't land, dat bewoners weigert;
Minnen zal ik Lalage, 't zy ze lieflach,
't Zy ze me liefkoos.